

การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก ความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล*

DEVELOPMENT OF BUDDHIST COMMUNICATION INNOVATIONS TO ENHANCE CIVIC CONSCIOUSNESS AMONG YOUTH IN THE DIGITAL AGE

กมลาศ ภูวนาธิพงษ์, อัครนันท์ อริยศรีพงษ์,
ทิพย์ธิดา ณ นคร, พรทิพย์ เกศตระกูล

Kamalas Phoowachanathipong, Akaranun Ariyasriping,

Tiptida Na Nakorn, Porntip Gadetragoon

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: kamalas2019@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในยุคดิจิทัล 2. พัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล และ 3. ประเมินผลพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล ใช้วิธีวิจัยแบบผสมวิธี 3 ระยะ ได้แก่ 1. การวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา 2. การวิจัยแบบกึ่งทดลองกับกลุ่มเยาวชน จำนวน 30 คน โดยจัดกิจกรรมฝึกอบรม 2 วัน ประเมินผลก่อนและหลังด้วยแบบประเมินจิตสำนึกความเป็นพลเมือง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ Paired Sample t-test และ 3. การวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มเยาวชน กลุ่มครู/วิทยากร และผู้ทรงคุณวุฒิ รวม 3 กลุ่ม ๆ ละ 6 คน รวม 18 คน โดยใช้คำถามสัมภาษณ์ใบงานและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. แนวทางเสริมสร้างความเป็นพลเมือง 4 ด้าน ได้แก่ 1.1 การตระหนักในสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ 1.2 การใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ 1.3 การมีจริยธรรมในการแสดงออก และ 1.4 การสร้างสมดุลระหว่างสิทธิและความรับผิดชอบ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ 5 ขั้นตอนหรือ 5 พา ได้แก่ พาเพลิน (สร้างบรรยากาศผ่อนคลาย) พาคิด (กระตุ้นด้วยคำถาม) พาทำร่วมกัน (ลงมือปฏิบัติเป็นทีม) พาระลึกรู้ (สะท้อนคิดและรับฟังเพื่อนกลับ) และพาลิ้มใจ (ภูมิใจในผลงานและความสำเร็จร่วมกัน) 2. การพัฒนา

พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร พบว่า มีปัญหาทักษะพลเมืองดิจิทัล 10 ด้าน เช่น การรู้เท่าทันสื่อ การคิดวิเคราะห์ การใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม โดยใช้แนวทางฝึกฝนผ่านกิจกรรม บูรณาการด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 และโยนิโสมนสิการ และ 3. ผลการประเมินก่อนและหลัง การอบรม พบว่า เยาวชนมีลักษณะคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามหลักสังคหวัตถุ 4 การใช้โยนิโสมนสิการ และพฤติกรรมพุทธนวัตกรรมการสื่อสารแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรม; การสื่อสาร; จิตสำนึกความเป็นพลเมือง; เยาวชน; ยุคดิจิทัล

Abstract

This research article aimed to 1. study citizenship in a democratic system among youth in the digital era, 2. develop a Buddhist communication innovation to enhance the civic consciousness of youth in the digital era, and 3. evaluate the Buddhist communication innovation designed to foster youth's civic consciousness in the digital era. The study employed a mixed methods approach consisting of three phases: 1. a qualitative study using document analysis, interviews, and focus group discussions with 20 key informants, with data analyzed through content analysis; 2. a quasi-experimental study involving 30 youths participating in a two-day training program, where pre- and post-tests were conducted using a civic consciousness assessment form, and data were analyzed by the Paired Sample t-test; and 3. a qualitative phase using interviews with three groups: youths, teachers/trainers, and experts each consisting of six participants (totaling 18), supported by interview questions, worksheets, and participatory observation, with data analyzed using content analysis.

The findings revealed that: 1. the citizenship enhancement framework comprised four key aspects: 1.1 awareness of rights, freedoms, and duties; 1.2 creative use of technology; 1.3 ethical expression; and 1.4 balancing rights and responsibilities. These aspects were implemented through a five-step learning activity process called 5 Pa: Pa Ploen (creating a relaxing atmosphere), Pa Khit (stimulating through questions), Pa Tham Ruam Kan (collaborative practice), Pa Raluek Ru (reflection and feedback), and Pa Pluem Jai (shared pride and accomplishment). 2. The development

of Buddhist communication innovation identified ten issues of digital citizenship skills, such as media literacy, analytical thinking, and ethical use of technology. The enhancement process was designed through integrative activities based on the principles of Sangahavatthu 4 and Yoniso-manasikara (wise reflection). 3. The evaluation results indicated that, after the training, the youth demonstrated statistically significant improvements (at the .01 level) in citizenship characteristics aligned with Sangahavatthu 4, the use of Yoniso-manasikara, and behaviors reflecting Buddhist communication innovation.

Keywords: Buddhist Innovation; Communication; Civic Consciousness; Youth; Digital Age

บทนำ

จากสังคมในยุคที่ได้มีการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ดิจิทัล พฤติกรรมของคนไทยมีการปรับเปลี่ยนคุ้นชินกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตในชีวิตประจำวัน จนพัฒนาก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบมากขึ้น โดยจากการสำรวจพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลผ่านการใช้อินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะมีอิทธิพลต่อกลุ่ม Gen Z เป็นอย่างมาก กลุ่ม Gen Z นั้นจัดได้ว่าเป็นช่วงอายุที่จัดอยู่ในวัยเยาวชน คือ ผู้ที่เกิดตั้งแต่ปีพ.ศ. 2544 เป็นต้นไป (อายุต่ำกว่า 22 ปี) ซึ่งเกิดมาพร้อมกับสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยเทคโนโลยี จากผลการสำรวจ พบว่า Gen Z มีการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยรวม อยู่ที่ 8 ชั่วโมง 24 นาที พฤติกรรมในการใช้อินเทอร์เน็ตของ Gen Z คือ เพื่อติดต่อสื่อสารสนทนา (73.92%) มากที่สุด รองลงมา คือ กิจกรรมสันทนาการ (64.02%) รับบริการออนไลน์ทางการศึกษา (54.15%) (ศูนย์วิเคราะห์ข้อมูลสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2563)

จากผลการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า สื่อสังคมออนไลน์สร้างการดำเนินชีวิตรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า Mobile Life หรือพลวัตวิถี ทำให้ข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่หายไป ส่งผลให้การติดต่อสื่อสารและการใช้งานต่าง ๆ สามารถทำได้ในทุกที่ทุกเวลา ผลกระทบของสื่อสังคมออนไลน์ที่เด่นชัดในสังคมไทยคือ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งทางความคิด และพฤติกรรมของคนในสังคม (ข้าวสารจุฬา, 2563) สำหรับแนวทางการพัฒนาทักษะดิจิทัลการศึกษา สุภัทรชัย สีสะใบ และคณะ (2567) พบว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพการเป็นพลเมืองดิจิทัลในสังคมวิถีใหม่ของเยาวชนไทย ประกอบด้วย 5 แนวทาง ได้แก่ การศึกษาและฝึกอบรมทักษะดิจิทัล การส่งเสริมความรู้เรื่อง ความปลอดภัยออนไลน์

การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสร้างสรรค์และนวัตกรรม การส่งเสริมใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบ และการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ฉะนั้นกระบวนการสื่อสารในยุคดิจิทัล จำเป็นต้องเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีและพัฒนาทักษะการสื่อสารเพื่อความเป็นพลเมืองดิจิทัลอีกด้วย ดังผลการศึกษาของพัทธรวิภา โพธิ์ศรี (2561) พบว่า การศึกษามีบทบาทในฐานะกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการควบคุมสังคม และบทบาทต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัล ประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 ด้านการเคารพสิทธิของบุคคลอื่น มิติที่ 2 ด้านความรู้ ประกอบด้วยด้านความรู้และทักษะในการสื่อสาร มิติที่ 3 ด้านการปกป้องความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัย โดยแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2543) ได้เสนอมุมมองต่อสิทธิกับหน้าที่นั้นกล่าวว่า การมีสิทธิที่จะได้และเรียกร้องเอาสิ่งที่ตนพึงได้นั้น บุคคลก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำเพื่อส่วนรวมที่จะดำรงรักษาและสร้างสรรค์พัฒนาสังคมประชาธิปไตยนั้นด้วย ถ้าอยากใช้สิทธิก็ควรปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดี และเมื่อมีการทำหน้าที่ด้วยดี สังคมประชาธิปไตยก็จะได้รับการรักษาไว้ โดยจากการทบทวนการวิจัยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าการศึกษาวิจัยโดยตรงประเด็นการบูรณาการพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล โดยวิธีการลงมือให้เยาวชนทดลองปฏิบัติจริงในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังปรากฏงานวิจัยเชิงประจักษ์จำนวนน้อย

ดังนั้น งานวิจัยนี้เป็นการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร ซึ่งเกิดจากการบูรณาการแนวคิดการสื่อสารสมัยใหม่เข้ากับหลักพุทธธรรม (สังคหวัตถุ 4 และ โยนิโสมนสิการ) เพื่อออกแบบกิจกรรมสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมือง โดยมุ่งเน้นศึกษากลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นวัยสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์เพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และนำผลลัพธ์ที่ได้ไปต่อยอดเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย สำหรับการพัฒนาเยาวชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในยุคดิจิทัล
2. เพื่อพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล
3. เพื่อประเมินผลพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยการศึกษาการวิจัยผสมวิธี (Mixed Methods Research) ดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในยุคดิจิทัล ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้วิธีการวิจัยกึ่งทดลอง พัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล และระยะที่ 3 การวิจัยเชิงคุณภาพ ประเมินผลพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 และระยะที่ 3 โดยในระยะที่ 1 ประกอบด้วย นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ นักวิชาการด้านการสื่อสาร และนักวิชาการด้านเยาวชน รวมจำนวน 20 คน ส่วนระยะที่ 3 ประกอบด้วย กลุ่มตัวแทนเยาวชนจากโรงเรียนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มครู/วิทยากร และกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย กลุ่มนักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ด้านพระพุทธศาสนา และด้านพุทธนวัตกรรมที่มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์วิจัยด้านพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร รวม 3 กลุ่ม ๆ ละ 6 คน รวม 18 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 2 ได้แก่ เยาวชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 30 คน ในพื้นที่จังหวัดอยุธยา 2 โรงเรียน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ 1. แนวทางในคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) 2. แนวทางการสนทนากลุ่ม (Focus Group Guideline) 3. ใบงาน และ 4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

3.2 เครื่องมือเชิงปริมาณ 1. เครื่องมือในการฝึกอบรม ได้แก่ กิจกรรมพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล 2 วัน จำนวน 6 กิจกรรม 2. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 2.1 แบบประเมินคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนในยุคดิจิทัลตามหลักสังคหวัตถุ 4 2.2 แบบประเมินโยนิโสมนสิการในการเป็นพลเมืองดิจิทัล และ 2.3 แบบประเมินจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.3 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยการหาความตรงเชิงเนื้อหาด้วยดัชนีความสอดคล้อง (IOC) กับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน มีค่าอยู่ระหว่าง 0.80-1.00 แล้ว

นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และนำมาวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นแต่ละฉบับเท่ากับ 0.953, 0.952 และ 0.977 ตามลำดับ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชน และเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการเสวนากลุ่มย่อย ระยะที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบประเมินพฤติกรรมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล วัดก่อนและหลังการทำการทดลอง และระยะที่ 3 เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย ประเมินสมุดบันทึก ใบงาน และการสังเกตพฤติกรรมการเข้าร่วมโครงการอบรม จำนวน 2 วัน และติดตามผลหลังจากโครงการ 1 เดือน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้เทคนิควิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิค 6'C Technic Analysis โดยข้อมูลเชิงคุณภาพตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation Technic) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานและสถิติ Paired Sample t-test เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังการฝึกอบรม

ผลการวิจัย

1. ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในยุคดิจิทัล พบผลการศึกษา ดังนี้

1.1 แนวทางการปลูกฝังความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1. การตระหนักในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ความเป็นพลเมือง 2. การใช้เทคโนโลยีเพื่อการมีส่วนร่วม 3. การมีจริยธรรมในการสื่อสารสาธารณะ และ 4. การสร้างสมดุลระหว่างสิทธิและความรับผิดชอบ

1.2 การเสริมสร้างจิตสำนึกพลเมืองอย่างยั่งยืนควรดำเนินผ่าน 3 กระบวนการ คือ 1. การส่งเสริมทักษะรู้เท่าทันสื่อและเทคโนโลยี 2. การสร้างวัฒนธรรมการแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ และ 3. การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง โดยมีกรอบแนวคิดด้านจริยธรรมจากหลักสังคหวัตถุ 4 และโยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้ เพื่อส่งเสริมคุณธรรม ทักษะคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วมทางสังคม และภูมิคุ้มกันทางจิตใจ

1.3 แนวทางกิจกรรมอบรมใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ตามแนวคิดของ Bonwell & Eison (1991) 5 องค์ประกอบ คือ การมีส่วนร่วม การเรียนรู้แบบร่วมมือ การสะท้อนคิด การใช้กิจกรรมหลากหลายและการประเมินผลเชิงตอบโต้ ผู้วิจัยนำมาพัฒนาเป็นกระบวนการเรียนรู้ 5 พา ได้แก่ พาเพลิน (สร้างบรรยากาศผ่อนคลาย) พาคิด (กระตุ้นด้วยคำถาม) พาทำร่วมกัน (ลงมือปฏิบัติเป็นทีม) พาระลึกรู้ (สะท้อนคิดและรับฟังป้อนกลับ) และพาปลื้มใจ (ภูมิใจในผลงานและความสำเร็จร่วมกัน เน้นดำเนินกิจกรรมจำลองสถานการณ์ เวิร์กช็อป และการอภิปรายกลุ่ม

2. การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล พบว่า พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร (Buddhist Communication Innovation) ของการวิจัยนี้ จะมุ่งเน้นในความหมายของการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 และหลักโยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างสรรค์สื่อและเนื้อหาที่มีคุณค่า สามารถส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ปลูกฝังทักษะการคิดวิเคราะห์ และยกระดับจิตใจให้แก่ผู้รับสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มผู้ใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นหลัก โดยจากการสังเคราะห์ข้อมูล พบว่าพุทธนวัตกรรมการสื่อสารมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดิจิทัลใน 4 มิติหลัก ดังนี้ 1. การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม 2. การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ สื่อที่สร้างสรรค์ขึ้นภายใต้กรอบของพุทธนวัตกรรม มักมีลักษณะที่กระตุ้นให้ผู้รับสารเกิดกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) 3. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม และ 4. การสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ

2.1 จากผลการดำเนินงานตามแนวคิด 5 พา ได้ก่อให้เกิดภาพความสำเร็จอันน่าประทับใจในการพัฒนาเยาวชนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพในโลกยุคดิจิทัล โครงการนี้เปรียบเสมือนการหลอมรวมศาสตร์และศิลป์จากสองโลกเข้าด้วยกัน โดยนำทักษะที่จำเป็นแห่งศตวรรษที่ 21 อย่าง 4C ซึ่งประกอบด้วย การเคารพตนเอง (Character) การทำงานร่วมกัน (Collaboration) การสื่อสาร (Communication) และความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) มาผสานเข้ากับรากฐานอันลึกซึ้งของพุทธธรรมอย่างหลักสังคหวัตถุ 4 และหลักโยนิโสมนสิการ

เยาวชนไม่ได้เรียนรู้ผ่านการบรรยาย แต่ได้ลงมือปฏิบัติจริงในกิจกรรมเวิร์กช็อปเข้มข้นตลอด 2 วัน และฝึกฝนต่อเนื่องอีกหลายสัปดาห์ พวกเขาถูกท้าทายให้สร้างสรรค์สื่อดิจิทัล เรียนรู้ศิลปะการเล่าเรื่อง และที่สำคัญ คือ ฝึกฝนการสื่อสารที่เปี่ยมด้วยคุณธรรม ทำให้ทุกกิจกรรมไม่ได้มุ่งสร้างเพียงคนเก่ง แต่มุ่งสร้างคนดีที่มีความสามารถ

ผลลัพธ์ที่ปรากฏนั้นงดงามและจับต้องได้ พัฒนาการด้านทักษะแบ่งบานอย่างเห็นได้ชัด เยาวชนสามารถรับฟังอย่างลึกซึ้ง คิดวิเคราะห์อย่างเฉียบคม และสื่อสาร

อย่างมีเหตุผล สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญให้พวกเขาสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น สามารถวางแผนและสร้างสรรค์ผลงานดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แต่ทว่าการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้งยิ่งกว่านั้น ได้เกิดขึ้นภายในจิตใจของพวกเขา คุณธรรมที่เคยเป็นเพียงตัวอักษรได้กลายเป็นหลักปฏิบัติที่นำทางชีวิต พวกเขากล้าที่จะนำเรื่องราวดี ๆ ของตนเองมาแบ่งปันด้วยความภาคภูมิใจ และตระหนักถึงพลังของโซเชียลมีเดียในมือ พร้อมทั้งจะใช้มันอย่างมีจริยธรรมและรับผิดชอบต่อสังคม นี่คือภาพสะท้อนของพลเมืองดิจิทัลรุ่นใหม่ที่ไม่ได้มีเพียงทักษะ แต่ยังมีหัวใจที่พร้อมจะสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ต่อไป

2.2 การศึกษาสรุปปัญหาและแนวทางพัฒนาทักษะพลเมืองดิจิทัลของเยาวชน โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นฐาน สามารถจัดกลุ่มได้ 3 ด้านหลัก คือ 1. ด้านการจัดการข้อมูล ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ (โยนิโสมนสิการ) เพื่อให้รู้เท่าทันสื่อ ประเมินความน่าเชื่อถือ และแยกแยะข่าวสารได้ 2. ด้านการจัดการตนเอง เน้นการสร้างวินัยในการจัดสรรเวลาใช้สื่อ และตระหนักถึงความปลอดภัยทางดิจิทัล 3. ด้านจริยธรรมออนไลน์ ปลูกฝังการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ การควบคุมอารมณ์ การเคารพผู้อื่น และการคิดไตร่ตรองก่อนโพสต์

3. โครงการนี้มี 4 ขั้นตอนหลัก คือ เริ่มจากการให้ ความรู้ เรื่องหน้าที่พลเมืองต่อการสร้าง ความตระหนัก ในคุณค่าของตนเอง จากนั้นให้ลงมือปฏิบัติผ่านการสร้างสื่อวิดีโอ และปิดท้ายด้วยการ นำเสนอผลงาน และอภิปรายร่วมกันเพื่อตกผลึกความเข้าใจ

โดยผลวิจัยเชิงปริมาณ จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า กลุ่มเยาวชนผู้เข้าร่วมการใช้พุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัลของเยาวชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการใช้พุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล

รายการ	กลุ่มทดลอง	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
ลักษณะความเป็นพลเมืองตามหลักสัทต 4					
ด้านทาน	ก่อนทดลอง	3.61	0.68	9.283	.000*
	หลังทดลอง	4.34	0.42		
ด้านปิยวาจา	ก่อนทดลอง	3.32	0.72	8.190	.000*
	หลังทดลอง	4.48	0.41		
ด้านอัตตจริยา	ก่อนทดลอง	3.24	0.76	7.761	.000*
	หลังทดลอง	4.32	0.49		

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการใช้พุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล (ต่อ)

รายการ	กลุ่มทดลอง	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
ด้านสมานัตตตา	ก่อนทดลอง	3.56	0.72	7.184	.000*
	หลังทดลอง	4.54	0.47		
ภาพรวม	ก่อนทดลอง	3.32	0.63	-9.961	.000*
	หลังทดลอง	4.42	0.36		
การใช้โยนิโสมนสิการในการเป็นพลเมืองดิจิทัล					
ด้านการคิดวิเคราะห์	ก่อนทดลอง	3.54	0.72	6.866	.000*
	หลังทดลอง	4.50	0.44		
ด้านการคิดแก้ปัญหา	ก่อนทดลอง	3.49	0.73	7.396	.000*
	หลังทดลอง	4.44	0.46		
ด้านการคิดสร้างสรรค์	ก่อนทดลอง	3.40	0.75	7.528	.000*
	หลังทดลอง	4.41	0.44		
ภาพรวม	ก่อนทดลอง	3.48	0.67	8.098	.000*
	หลังทดลอง	4.45	0.41		
พฤติกรรมพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล					
ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเป็นพลเมือง	ก่อนทดลอง	3.57	0.72	7.392	.000*
	หลังทดลอง	4.42	0.41		
ด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน	ก่อนทดลอง	3.25	0.78	9.303	.000*
	หลังทดลอง	4.44	0.44		
ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม	ก่อนทดลอง	3.42	0.73	7.808	.000*
	หลังทดลอง	4.48	0.42		
ด้านจิตสาธารณะ	ก่อนทดลอง	3.44	0.74	8.426	.000*
	หลังทดลอง	4.50	0.41		
ด้านทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ก่อนทดลอง	3.50	0.72	9.495	.000*
	หลังทดลอง	4.61	0.41		
ภาพรวม	ก่อนทดลอง	3.44	0.68	9.317	.000*
	หลังทดลอง	4.49	0.42		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการวิจัยจากตารางที่ 1 สรุปได้ดังนี้

เชิงปริมาณ หลังเข้าร่วมกิจกรรม เยาวชนมีทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลในทุกด้านสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการคิดวิเคราะห์ จิตสาธารณะ และทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งถูกพัฒนาขึ้นจนอยู่ในระดับสูงที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

1. ด้านความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในยุคดิจิทัล จากผลการวิจัยพบว่า การสร้างความตระหนักรู้เรื่องสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่พลเมืองควรดำเนินควบคู่กับการส่งเสริมทักษะการใช้เทคโนโลยีอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบ โดยเน้นการเข้าใจสิทธิควบคู่กับหน้าที่ สอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต, 2543) ที่ชี้ว่า การธำรงประชาธิปไตยจำเป็นต้องเริ่มจากการปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองให้ดี การพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีจำเป็นต้องมีต้นแบบในการแสดงความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น สอดคล้องกับพระอนุสรณ์ กิตติวัฒน์ และคณะ (2564) ที่เสนอว่าแนวทางการสร้างพลเมืองดีเชิงพุทธควรยึดหลัก ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งช่วยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกเพื่อสังคม และในยุคดิจิทัล ทักษะพลเมืองดิจิทัลมีบทบาทสำคัญ โดยสุภัทรชัย สีสะไบ และคณะ (2567) เสนอแนวทางพัฒนา 5 ด้าน ได้แก่ 1. การฝึกอบรมทักษะดิจิทัล 2. ความรู้ด้านความปลอดภัยออนไลน์ 3. การใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสรรค์ 4. การใช้อย่างมีความรับผิดชอบ และ 5. การสร้างความร่วมมือข้ามภาคส่วน เพื่อเสริมสร้างเยาวชนที่มีจิตสำนึกและความสามารถในการมีส่วนร่วมในสังคมยุคใหม่

2. ด้านการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนา (สังคหวัตถุ 4 และโยนิโสมนสิการ) ผ่านพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร สามารถยกระดับความเป็นพลเมืองดิจิทัลและเสริมสร้างจิตสำนึกพลเมืองดีในหมู่เยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของกมลาศ ภูวนาธิพงศ์ และชนทอง วัฒนประดิษฐ์ (2562) ที่ชี้ว่า คุณธรรมสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึก ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 หลักโยนิโสมนสิการ และการประเมินผลตามหลักท้าว 4 ในด้านทักษะพลเมืองดิจิทัล การสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาทักษะดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชูชีพ ขาวทวีป และคณะ (2567) ที่พบว่า ทักษะคิดต่อการใช้อินเทอร์เน็ต และประสิทธิภาพในการใช้คอมพิวเตอร์ ส่งผลโดยตรงต่อความสามารถในการเป็นพลเมืองดิจิทัล จะเห็นได้ว่าการบูรณาการหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 และโยนิโสมนสิการ เข้ากับกิจกรรมพัฒนาทักษะการเป็นพลเมืองดิจิทัลเป็นแนวทางที่สามารถยกระดับจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อเยาวชนในสังคมยุคใหม่ได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้จากการพบว่า ด้านทักษะพลเมืองดิจิทัล 10 ประการ ยังมีแนวทางการพัฒนาเยาวชนให้เกิดทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาทักษะพลเมืองดิจิทัลของ Ribble (2015) ที่กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองดิจิทัลมีความสำคัญเพราะเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่เหมาะสม มีพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์

3. ด้านผลประโยชน์พุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมด้านพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในยุคดิจิทัล มีระดับสูงขึ้นหลังเข้าร่วมกิจกรรม โดยเฉพาะด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเป็นพลเมือง การมีส่วนร่วมในชุมชน ความรับผิดชอบต่อสังคม จิตสาธารณะ และทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น สอดคล้องกับงานของสุภัทรชัย สีสะไบ และคณะ (2567) ที่พัฒนาหลักสูตร e-Learning 3 ชุด พบว่านักเรียนมีความฉลาดทางดิจิทัลเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ Consoli (2024) พบว่า กิจกรรมสร้างสื่อเชิงสร้างสรรค์ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางพลเมืองออนไลน์แต่การสอนเกี่ยวกับอันตรายจากอินเทอร์เน็ตกลับมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมที่เคารพผู้อื่น ขณะที่ผลการวิจัยเชิงคุณภาพยังแสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงตนเอง ได้พัฒนาทักษะการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การนำเสนอและการเอาชนะความกังวลในการเข้าสังคม ส่งผลให้เกิดความกล้าหาญและความมั่นใจ สอดคล้องกับพระอนุสรณ์ กิตติวโนโณ และคณะ (2564) ที่พบว่า การใช้แนวทางเชิงพุทธบูรณาการตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ช่วยให้นักเรียนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและแสดงความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ได้ในระดับมาก

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยนี้สรุปได้ว่า การสร้างพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพ (ผู้ที่ตระหนักในสิทธิหน้าที่ มีทักษะ มีคุณธรรม และความรับผิดชอบ) สามารถทำได้สำเร็จผ่านกระบวนการพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

กระบวนการดังกล่าวเป็นกิจกรรม 5 ขั้นตอน (5 พา) ที่ผสมผสานหลักธรรมสำคัญอย่างสังคหวัตถุ 4 (การสร้างสัมพันธ) และโยนิโสมนสิการ (การคิดวิเคราะห์) เข้ากับการเรียนรู้สมัยใหม่

ผลลัพธ์ยืนยันว่า แนวทางนี้ช่วยพัฒนาทักษะที่จำเป็นให้แก่เยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งด้านการจัดการข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และสร้างความมั่นใจในการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ## ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. โรงเรียน ครู ผู้ปกครอง และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเยาวชน ร่วมสนับสนุน นำหลักสูตรพุทธทศนวัตกรรมการสื่อสารที่พัฒนาจากงานวิจัย ไปใช้พัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยและเพิ่มทักษะดิจิทัลสำหรับเยาวชนในสถานศึกษา

2. ผู้บริหารสถาบันการศึกษา ร่วมจัดฝึกอบรมเสริมสร้างทักษะดิจิทัลและการพัฒนาจัดทำสื่อดิจิทัล เพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างผู้นำเยาวชนต้นแบบความเป็นพลเมืองดีและมีทักษะชีวิตในยุคดิจิทัล

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยและพัฒนา เพื่อศึกษาผลการประยุกต์ใช้พุทธนวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดิจิทัลในด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวมของเยาวชนในสถานการณ์จริง เพื่อพัฒนาพฤติกรรมพึงประสงค์อย่างยั่งยืน

2. การวิจัยประยุกต์เพื่อทดลองใช้พุทธนวัตกรรมนี้กับ กลุ่มเป้าหมายและบริบทที่แตกต่างกัน เช่น เยาวชนในชนบท นักเรียนในระดับชั้นต่าง ๆ (ประถม, มัธยม, อุดมศึกษา) หรือกลุ่มผู้มีความต้องการพิเศษ เพื่อปรับโมเดลให้สามารถเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีได้อย่างกว้างขวาง

เอกสารอ้างอิง

- กมลาค ภูวนาธิพงศ์ และชันทอง วัฒนะประดิษฐ์. (2562). การเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมตามหลักพุทธจิตวิทยาสำหรับเยาวชน. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 15(ฉบับเพิ่มเติม), 75-88.
- ข่าวสารจุฬา. (2563). *ผลกระทบของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทยในมุมมองของนักมานุษยวิทยา*. สืบค้น 6 กรกฎาคม 2567, จาก <https://www.chula.ac.th/news/27969/>
- ชูจิต ชายทวีป และคณะ. (2567). ทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ*, 16(3), 147-160.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). *กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอนุสรณ์ กิตติวณโณ และคณะ. (2564). รูปแบบการสร้างเสริมการเป็นพลเมืองดีของนักเรียนเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 8(9), 293-306.
- พักรัตนา วิภา. (2561). บทบาทการศึกษาต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัล. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม*, 14(1), 15-31.
- ศูนย์วิเคราะห์ข้อมูลสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2020). *การสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย Thailand Internet User Behavior 2022*. สืบค้น 6 กรกฎาคม 2567, จาก <https://shorturl.asia/GnM5C>

- สุภัทรชัย สีสะไบ และคณะ. (2567). เยาวชนไทยกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพสู่การเป็นพลเมืองดิจิทัลในสังคมวิถีใหม่. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 13(6), 451-464.
- _____. (2567). การพัฒนาศักยภาพเยาวชนไทยสู่ความเป็นพลเมืองดิจิทัลในสังคมวิถีใหม่. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 13(3), 275-289.
- Bonwell, C. C. & Eison, J. A. (1991). *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom*. ASHE-ERIC Education Report. Washington DC: School of Education and Human Development, George Washington University.
- Consoli, T. (2024). Different Media Education Approaches Predict Distinct Aspects of Digital Civic. *Frontline Learning Research*, 12(4), 113-137.
- Ribble, M. (2015). *Digital Citizenship in School* (3rd ed.). Eugene, Oregon: International Society for Technology in Education.